

V kolektíve býva aj iný sociálno-psychologický typ — človek s autoritatívnymi záujmami, ktorý si robí nárok na osobitný status v skupine. Keďže obyčajne nemá na tento účel primerané vlastnosti, správa sa vyzývavo, nechce a nevie prispôbiť svoje osobné záujmy záujmom celku.

Konečne v kolektíve býva typ egoistu, ktorý sa neangažuje za spoločné záujmy a hodnotí akúkoľvek morálnu alebo pracovnú situáciu iba z hľadiska vlastných výhod. Takí ľudia sa veľmi neochotne zapájajú do kolektívnych akcií a sú schopní sklamať svojich druhov v najkritičnejšej chvíli. Často sa dostávajú do izolácie alebo sú nútení kolektív opustiť.

V ďalšej časti svojho príspevku V. A. Tichonovič poznamenáva, že uvedená typológia je určitou abstrakciou a do značnej miery je podmienená okolnosťami. V „čistej“ podobe sa spravidla takéto typy ľudí nevyskytujú. Napriek tomu je pre vedúceho kolektívu užitočné pri stanovení diferencovaného prístupu k práci s ľuďmi, pri uskutočňovaní individuálnej výchovnej práce v kolektíve.

Zo zaujímavej monografie pracovníkov Akadémie vied Ukrajinskej ZSSR sme vybrali niekoľko ukážok, ktoré dokumentujú, ako sa jednotliví autori zmocnili danej problematiky. Okruh analyzovaných otázok je pochopiteľne oveľa širší a je pomerne ťažké zamerať sa iba na najaktuálnejšie.

V publikácii sa oprávnené venuje zvýšená pozornosť rastúcej roli pracovných kolektívov ako prostriedku sociálnej životnej aktivity človeka. Funkcie pracovných kolektívov sa totiž rozširujú nie iba čo do oblastí vedeckej organizácie práce, ale i z hľadiska všestranného rozvoja socialistického spôsobu života a jeho prerastania na komunistickej, z hľadiska všestranného a harmonického rozvoja pracovníka ako novej výrobné sily spoločnosti.

Na monografii je cenná skutočnosť, že autorom sa podarilo dodržať pomerne jednotný základ pri spracovaní komplexnej problematiky VTR a jej sociálno-psychologických súvislostí, zmien vo vedomí človeka. Význam publikácie by ešte zvýšilo, keby posledná, štvrtá kapitola o VTR a spôsobe života obsahovala určité konkrétne údaje najmä v časti zameranej na prognózovanie zmien v spôsobe života spoločnosti.

V každom prípade však ide o teoreticky a metodologicky podnetnú prácu, poukazujúcu na oblasti života, v ktorých čakajú viaceré otázky na riešenie zo sociologického hľadiska. A v tom je aj jej hlavná klád, na základe

ktorého ju môžeme odporúčať do pozornosti našich spoločenskovedných pracovníkov.

Michal Francisci

V. G. Afanasjev: *Sociálna informácia i upravenie občestvom* (Sociální informace a řízení společnosti)

Moskva, Izd. Politickéckoj literatury 1975, 405 s.

Mezi nesporné trvalé prínosy kybernetiky náleží akcent na význam informácií, zejména pokud jde o jejich funkci v řízení. Je-li objektem řízení společenský systém, potom se zde problematika informací objeví ve specifické podobě — jako problematika informací sociálních. I v případě sociálních jevů platí, že proces poznání, stejně jako proces řízení a plánování, je závislý na kvalitě a rozsahu dostupné informace. Proto je možné plně souhlasit s názorem, že „výzkum sociálních informací a vytvoření teorie sociální informace z pozic marxismu-leninismu představuje závažný úkol současné vědy, zvláště filozofie a sociologie“.¹

Jedním z předních sovětských společenskovedních teoretiků, kteří se problémů spojených se sociálními informacemi dotkli již v minulosti, a to v souvislosti s řešením problematiky vědeckého řízení společnosti, je V. G. Afanasjev.² Jeho poslední práce, *Sociální informace i upravení občestvom*, představuje logický krok od obecnějších otázek řízení sociálních systémů k tématu poněkud již speciálnějšímu, totiž k problematice informační báze rozhodovacích procesů.

První kapitola, *Pojem informace* je úvodním přehledem základních pojetí pojmu informace, jež se v posledních letech objevila v různých vědních disciplínách. V první části kapitoly věnuje Afanasjev pozornost *matematické teorii informace*, která patří k nejrozpracovanějším. Různé matematické přístupy k informacím jsou zde klasifikovány takto:

- a) syntaktická teorie,
- b) algoritmický přístup,
- c) kombinatorický přístup,
- d) topologický přístup,
- e) sémantický přístup (koncepte),
- f) pragmatický přístup.

Matematická teorie informace se však příliš zaměřuje jen na kvantitativní stránku informace, což je, jak správně autor poznamenává, pro využití informace v řízení společnosti nedostačující. Druhá část kapitoly pojednává o energetické koncepci informace. Pro cel-

¹ Blíže viz Afanasjev, V. G. — Ursul, A. D.: *Sociální informace*. Společenské vědy v SSSR, 1975, č. 2, s. 132.

² Autorem recenzované práce, člena korespondenta Akademie věd SSSR Viktora Grigorjeviče Afanasjeva jistě není třeba československé sociologické veřejnosti představovat. Již v předchozích letech jsme na stránkách Sociologického časopisu referovali o dvou pracích, které V. G. Afanasjev problematice vědeckého řízení společnosti věnoval — viz

recenzi Sborníku *Naučnoje upravenie občestvom* v Sociologickém časopise, roč. 9 (1973), č. 4, s. 436/438 a recenzi Afanasjevovy monografie téhož jména v Sociologickém časopise, roč. 10 (1974), s. 532–535. Jako spoluautor se Afanasjev podílel také na několika pracích přeložených do češtiny (*Vědecký komunismus*. Praha, Svoboda 1973; V. G. Afanasjev, A. D. Ursul: *Sociální informace*. Společenské vědy v SSSR, 1975, č. 2).

kové zaměření Afanasjevovy práce je zvláště významná třetí část úvodní kapitoly. Autor zde podává přehled vzájemných vztahů mezi informací, různorodostí a odrazem a všimá si souvislostí informace, odrazu a řízení. V tomto kontextu navrhuje toto vymezení informace: „Informací se stává ta část poznání, která se používá k orientaci, k aktivní činnosti, k řízení, tzn. jejímž cílem je zachovat kvalitativní specifičnost systému a tento systém zdokonalovat a rozvíjet“ (s. 33). Přínos tohoto pojetí je třeba vidět v důrazu, který je zde kladen na moment využitelnosti informace v procesu řízení. Například data se podle Afanasjeva stávají informací až tehdy, jestliže jejich obsah a forma odpovídají potřebám řízení a mohou tak být v procesu řízení prakticky využita.

Po obecnějším úvodu do problematiky se Afanasjev dostává bezprostředně k ústřednímu tématu knihy — k sociální informaci, jež je obecně charakterizována zejména v kapitole druhé, *Podstata a základní zvláštnosti sociální informace*. Sociální informace je zde vymezena jako „informace cirkulující ve společnosti, využitelná při řízení společenských procesů“ (s. 39). Toto vymezení označuje Afanasjev jako *široké*, naproti tomu sociální informace v *úzkém* slova smyslu „se týká především vztahů mezi lidmi, jejich vzájemného působení, jejich potřeb, zájmů atd.“ (s. 40). Sociální informace v širokém smyslu slova je „nejvyšším, nejsložitějším a nejrozmanitějším druhem informace“.

Ve třídění a klasifikaci sociálních informací pokračuje Afanasjev také ve třetí kapitole nazvané *Druhy sociální informace*. Doporučuje klasifikaci především podle vztahu informace ke skutečnosti, k reálným procesům, jež v realitě probíhají. Všechny sociální informace tak rozděljuje do dvou velkých tříd: a) informace o současnosti, b) informace o budoucnosti — prognostické a plánovací informace. V podmínkách současného budování socialistické společnosti má podle Afanasjeva zvláštní význam prognostická informace, která v řízení společnosti plní tyto funkce:

- a) *orientační* — pomáhající subjektu řízení vybírat cíle,
- b) *normativní* — obsahuje normy umožňující realizovat prognostický model,
- c) *preventivní* — umožňuje předvídat odklon vývoje systému od vytčeného cíle.

Tématem čtvrté kapitoly jsou *zdroje sociální informace*. Jako nejdůležitější jsou uvedeny:

1. konkrétní sociologické výzkumy,
2. statistika,
3. sociální experiment,
4. bezprostřední styk s masami,
5. studium dokumentů, materiálů, zpráv, hlášení.

V páté kapitole se Afanasjev věnuje *roli informací v řízení společnosti*. Nově zde předkládá mnohé ze svých myšlenek publikovaných již v předchozích pracích o vědec-

kém řízení společnosti. Významným novým prvkem, uvedeným v poslední části kapitoly, je rozbor požadavků kladených na sociální informace v řízení. Za základní požadavky autor považuje:

- a) třídní, stranický přístup k analýze a hodnocení informací,
- b) systematickostí a komplexností informace,
- c) přiměřenost informací vzhledem ke kompetenční výbavě subjektu, který je bude využívat,
- d) optimálnost, úplnost informace,
- e) přesnost informace,
- f) aktuálnost a operativnost informace,
- g) ekonomičnost získání a zpracování informace,
- h) stručnost a logičnost informačních sdělení při současném zachování jejich maximální smysluplnosti.

Šestá kapitola je zaměřena na vztah *informace a rozhodnutí*. Rozhodnutí je zde charakterizováno jako „*kondenzovaná informace*, speciálně shromážděná, analyzovaná a zpracovaná subjektem řízení“ (s. 147). Klasifikace rozhodování přináší dva základní typy — rozhodnutí programovatelná (týkající se často se opakujících problémů) a rozhodnutí neprogramovatelná.

Nejrozsáhlejší je sedmá kapitola, nazvaná *Informační systém: teoretické otázky*. Afanasjev zde probírá složité a přitom z hlediska praxe vysoce aktuální problémy týkající se vytváření *automatizovaného informačního systému řízení (AISU)*. Hlavním cílem informačního systému je „získat z báze sebraných výchozích dat druhotnou, souhrnnou informaci, která se stane základem pro rozhodnutí“ (s. 192). Sedmá kapitola se obsahově zaměřuje na konfrontaci teoretických možností zpracování informace s potřebami a požadavky kladenými na jednotlivé druhy informací v procesu řízení společnosti. Typickým pro Afanasjevovo marxistické hodnocení možností automatizovaného informačního systému řízení v praxi je přesvědčení o tom, že člověk, jeho činnost a práce zůstávají v řízení základním prvkem. Věda a technika přináší stále dokonalejší pomocné nástroje (např. samočinné počítače, automatizované informační systémy apod.), rozhodujícím článkem v řízení společnosti však zůstane vždy člověk se svou jedinečnou kombinovanou rolí subjektu i objektu řízení. V závěru kapitoly autor informuje o vzniku nové vědní disciplíny v SSSR — o *sociální kybernetice*, jejímž předmětem zkoumání jsou „kvantitativní, formálně logické stránky práce se sociální informací“.

V praktičtěji orientované poloze je problém automatizovaných informačních systémů řízení probírán také v osmé kapitole, nazvané *Informační systém: zkušenosti, problémy, perspektivy*. Afanasjev čtenáře nejprve informuje o zájmu, jemuž se problematika informačních systémů v současnosti v Sovětském svazu těší, a tlumočí pak řadu konkrétních výsledků a praktických zkušeností s využívá-

ním samočinných počítačů a automatizovaných informačních systémů v řízení sovětské společnosti.

Pro marxistické společenské vědy je významným tematickým přínosem devátá kapitola, „*Informace, člověk, počítač*“, ve které se Afanasjev znovu vrací, tentokrát pod trochu jiným úhlem, k otázce rostoucího významu samočinných počítačů v řízení socialistické společnosti. Všimá si nejen neustále se rozvíjejících možností moderní výpočetní techniky, ale také některých konkrétních problémů spolupráce člověka s počítačem v průběhu zpracování informací.³ Afanasjev správně v této souvislosti zdůrazňuje často přehlížený fakt, že „člověk byl a vždy zůstane centrálním článkem systému člověk-počítač“. Je to člověk, kdo samočinné počítače vytváří, kdo píše programy, kontroluje a řídí chod počítače apod.

Desátá kapitola je věnována otázkám *organizace vědeckotechnické informace*. Je zde zdůrazněn význam vědeckých a technických informací jako jednoho z nejdůležitějších druhů sociální informace, což je dáno tím, že tento typ informací bezprostředně souvisí s rozvojem procesu vědeckotechnické revoluce.

O *politické informaci* pojednává poslední, jedenáctá kapitola. V systému sociální informace připadá právě politické informaci ústřední místo. Jak Afanasjev upozorňuje, patří k hlavním požadavkům kladeným na politickou informaci: 1. třídní, stranický přístup, 2. vědeckost, 3. pravdivost, 4. konkrétnost, 5. diferencovanost, 6. aktuálnost a novost.

Afanasjevova nová práce patří k průkopnickým dílům; jako první se v marxistické literatuře zabývá otázkami sociální informace systematickým způsobem, jako první se pokouší tuto rozsáhlou tematiku zmapovat a pojmově ohraničit. K významným kladům knihy patří její úzká vazba na problematiku řízení socialistické společnosti – autor na mnoha místech dokumentuje svůj úzký kontakt s řídící praxí, zejména s problematikou centrálního řízení po stranické linii. Dílo úzce navazuje na předchozí Afanasjevovy práce – především na *Vědecké řízení společnosti* – a často se na tyto dřívější práce nejen odvolává, ale i znovu prezentuje jejich zásadní myšlenky; dále se v něm po zásluze posiluje důraz na využití moderní výpočetní techniky v řízení a na budování automatizovaných informačních systémů.

Je pochopitelné, že v práci tak širokého záběru nemohl autor věnovat všem aspektům sociální informace stejnou pozornost. Další rozvíjení problematiky bude úkolem studií, které by měly v budoucnosti na Afanasjeva navázat a jednotlivé problémy analyzovat podrobněji. Uvedli jsme už, že nejsilnější je recenzoavná kniha v rozpracování pragma-

tické stránky sociálních informací; velmi mnoho zbývá na druhé straně ještě vyjasnit, pokud jde o jejich stránku sémantickou – o podrobnější vymezení sociální informace, o její členění z obsahového hlediska a o rozbor specifických problémů jednotlivých věcných typů sociální informace. Při řešení těchto otázek bude zřejmě třeba navázat na Afanasjevovo užití – objektivě – vymezení sociálních informací jako informací týkajících se vztahů mezi lidmi, jejich interakcí, potřeb, zájmů apod. Právě toto vymezení otevírá cestu k řešení tak aktuálních otázek, jako je informační soustava sociálního plánování, sociální ukazatele nebo sociální statistika.

Je třeba totiž respektovat skutečnost, že bez vyjasnění obsahových otázek se může celá technická a organizační infrastruktura informačních soustav stát pro sociální řízení jen mrtvou a nevyužitelnou zátěží. Jsme přesvědčeni, že Afanasjevova kniha poskytuje pro řešení těchto náročných problémů dobré východisko.

Miroslav Foret – Michal Illner

Rajmund Kowalcuk: *Psychologia w pracy z ludźmi* (Psychologie v práci s lidmi)

Warszawa, Instytut Wydawniczy CRZZ 1975, 176 s.

Není běžným zvykem recenzovat psychologické publikace v Sociologickém časopise. Kniha Rajmunda Kowalcuka však přímo k tomu vybízí už z toho důvodu, že z jejího pojetí výrazně vyplývá těsné sepětí psychologie a sociologie v práci s lidmi. I když se autor snaží vycházet z psychologických pozic, nejedna pasáž knihy dělá dojem, jako by byla psána sociologem. Týká se to zejména těch částí, kde se hovoří o formálních a neformálních vztazích, o problémech komunikace, o vytváření pracovních kolektivů, o konfliktech a o problémech pracovníků, kteří vyžadují zvláštní péči, jako jsou mladiství, ženy, pracovníci v předdůchodovém věku, invalidé a další.

Publikace, která se zabývá různými problémy psychologie práce, má nejbližší k sociologii průmyslu a podniku, neboť vychází právě z potřeb jednání s pracovníky v průmyslových závodech a je určena především pro vedoucí pracovníky průmyslových závodů.

Kniha má sedm kapitol. V první z nich, nazvané *Úloha aplikované psychologie v podniku*, autor definuje psychologii práce, její význam, její předmět a rozsah použití. Dále uvádí argumenty pro uplatnění klinické psychologie ve výrobních závodech, kde se jí využívá především k psychoterapii a při výběru pracovníků pro vedoucí místa. Závěr kapitoly věnuje úloze pedagogické psychologie při rozvoji kolektivu pracovníků v prů-

³ Z československých původních prací se této tematiky, u nás zatím nepříliš rozšířené, týká

Klíma, V.: *Člověk a počítač. Organizace a řízení*, roč. 6, 1974, č. 5, s. 52–61.